

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Allsången som gemenskapare

En intervjuundersökning om ett projekts möjligheter

Jennie Majberger Wiedel

C-uppsats:	15 hp
Kurs:	PDGX62
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Kerstin Wendt Larsson
Examinator:	Mikael Nilsson
Rapport nr:	VT12-IPS-07 PDGX62

Abstract

C-uppsats:	15 hp
Kurs:	PDGX62
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Kerstin Wendt Larsson
Examinator:	Mikael Nilsson
Rapport nr:	VT12-IPS-07 PDGX62
Nyckelord:	sång, gemenskap, delaktighet, utveckling, lärande, förhållningssätt, sociokulturell

Syftet med uppsatsen är att belysa hur några pedagoger i grund- och grundsärskolan (åk 0-3) arbetar med och har användning av Allsången; ett projekt där de övar sånger med sina elever och till slut samlas för en stor konsert. Respondenterna arbetar i Stenungsund och det är Kulturskolan där som håller i Allsången. Moderprojektet är Allsången i Angered som funnits i många år. Uppsatsen sammanfattar den pedagogiska tanken bakom Allsångsprojektet.

Teori: Det sociokulturella perspektivet på lärande som säger att det finns möjligheter till lärande och utveckling när människor möts.

Metod: Halvstrukturerade intervjuer med fem medverkande pedagoger.

Resultat: Respondenterna använder sig av Allsångsprojektet på många olika sätt och kan urskilja effekter av sitt deltagande. I svaren återkommer ord som gemenskap, delaktighet och utveckling. I litteraturen finns stöd för deras upplevelser. Den pedagogiska tanken bakom Allsången sammanfattas enklast med ordet delaktighet och har stort stöd i uppsatsens teoriansknytning. Uppsatsens resultat och diskussion kan inspirera de ansvariga för projekt som Allsången eller liknande att arbeta mera medvetet i förhållande till den pedagogiska tanken.

Förord

Tack Ewa för all inspiration! Blommor och kärlek.

Tack Daniel för att du har stöttat mig genom den här processen!
Blommor och kärlek till dig också.

Innehåll

Abstract	1
Förord	1
1 Inledning	4
2 Centrala begrepp i uppsatsen	5
3 Beskrivning av två Allsångsprojekt	6
3.1. Allsången i Angered	6
3.1.1 Sammanfattning av den pedagogiska tanken bakom Allsången i Angered	10
3.2 Allsången i Stenungsund	11
4 Litteraturgenomgång och teoriansknytning	12
4.1 Det sociokulturella perspektivet	12
4.2 Styrdokument	13
4.2.1 Läroplan för grundskolan 2011	13
4.2.2 Läroplan för grundsärskolan 2011	14
4.3 Musikens roll	15
4.4 Miljöns och förhållningssättets roll	18
5 Precisering av syftet	20
6 Metod	21
6.1 Metodval	21
6.2 Val av undersökningsgrupp	22
6.3 Genomförande och bearbetning av material	23
6.4 Validitet och generaliserbarhet	24
6.5 Etiska överväganden	24
7 Resultat	25
7.1 Varför har du valt att vara med i Allsången?	25
7.2 Hur använder du Allsången i arbetet med din barngrupp?	26
7.3 Har du lagt märke till om er medverkan i Allsången har lett till några speciella förändringar? ..	27
7.4 Vilka slags sånger tycker du fungerar?	29
7.5 Har det någon betydelse att många barn i kommunen kan samma sånger?	30
7.6 Har du några tankar om hur en vidareutveckling av Allsången skulle kunna se ut?	30
7.7 Sammanfattning av resultatet	31

8 Diskussion och analys.....	32
8.1 Gemenskap och delaktighet.....	32
8.2 Utveckling och användbarhet.....	34
8.3 Allsången och Lgr11.....	38
9 Slutsats	40
Litteraturlista	43

1 Inledning

I mitt tidigare arbete som pedagog på Kulturskolan i Stenungsund var jag med och startade ett projekt kallat Allsången. Flera hundra skolelever övar på ett knippe sånger tillsammans med sina lärare under en termins tid och i maj är det dags för en stor konsert som Kulturskolans lärare leder. Konceptet är lånat från Angered där Allsången är etablerad sedan många år. Många medverkande pedagoger i Stenungsunds kommun uttryckte sin glädje över resultatet och arbetet som föregick själva konserten. De talade om både meningsfullhet och användbarhet.

Detta gjorde mig nyfiken och gav mig impulsen att skriva en uppsats om hur de faktiskt använde sig av projektet.

Jag vill med min uppsats komma närmare den meningsfullhet och användbarhet som de deltagande pedagogerna i Stenungsund talade om. Hur har de använt sig av projektet och på vilket sätt har de haft nytta av det i sitt arbete med eleverna? Finns det några konkreta resultat av deras medverkan i och arbete med Allsången?

Allsången i Angered har fungerat som inspiration och förebild. Den har funnits i många år men det finns ingen sammanställning eller utvärdering av arbetssättet. Därför vill jag också försöka beskriva den pedagogiska tanken som ligger bakom projektet Allsången i Angered och därmed också i Stenungsund.

Uppsatsens struktur är följande:

Efter inledning och problemformulering förtydligar jag några centrala begrepp som återkommer i uppsatsen.

Därefter kommer beskrivningar av både Allsången i Angered och i Stenungsund.

I litteraturgenomgången finns en beskrivning av mitt val av perspektiv; det sociokulturella, samt styrdokument och litteratur med anknytning till uppsatsens ämne.

Litteraturgenomgången har jag valt att dela in i Musikens roll och Miljöns och förhållningssättets roll.

Efter det kommer en precisering av mitt syfte med uppsatsen.

Sedan följer metodkapitlet innan jag redovisar resultatet av undersökningen i kapitel 7.

Därefter en diskussion av resultatet i ljuset av kapitel 4.

Uppsatsen avslutas med en kortare slutsats.

2 Centrala begrepp i uppsatsen

Pedagogisk tanke

De projektansvariga pedagogernas avsikt med verksamheten/projektet och hur de vill att verksamheten ska fungera för de som medverkar.

Den pedagogiska tanken fungerar som en värdegrund som förhoppningsvis genomsyrar den verksamhet den avser.

Allsången

I den här uppsatsen använder jag orden Allsången eller Allsångsprojektet när jag refererar till projekten i Stenungsund och/eller Angered som jag beskriver i kapitel 3 .

Allsånger

De sånger som är utvalda av de projektansvariga att ingå i Allsången. Sångerna kan ingå i projektet som pågår vid tidpunkten för min undersökning eller ingått i tidigare Allsångsomgångar.

Kulturskolan

Frivillig undervisning i kommunal regi i ämnen som t.ex. musik, dans, bild, drama och film. Kulturskolor finns i nästan alla Sveriges kommuner och bredden i utbudet och avgiften för undervisningen varierar. Kulturskolan är en utveckling av den kommunala Musikskolan.

3 Beskrivning av två Allsångsprojekt

Allsången i Angered har funnits i många år, är väl inarbetad och ligger till grund för projektet i Stenungsund som jag undersöker i min uppsats. En beskrivning av Allsången i Angered är dessutom ett av syftena med uppsatsen och får därför komma först.

3.1. Allsången i Angered

Angered ligger i nordöstra Göteborg och har ungefär 50 000 invånare. Här finns 20 kommunala grundskolor. Andelen barn i grundskolan som deltar i Kulturskolans frivilliga avgiftsbelagda undervisning är ca 9 %.

I år (läsåret 2011-2012) får alla barn i årskurserna 1 och 2 i Angered undervisningsbesök av pedagoger från Kulturskolan varje vecka, stadsdelsnämnden betalar hälften av kostnaden och Kulturskolan hälften. Utöver detta köper en del skolor timmar från Kulturskolan.

I mitt arbete med att starta Allsången i Stenungsund har jag tagit hjälp av musikhandledare Ewa Johanson Kristeberg i Angered. Hon har jobbat med Allsången där från starten, i 27 år. Eftersom det inte finns så mycket skrivet om Allsången i Angered som jag kan använda när jag läser in mig på detta ämne har jag samtalat med Ewa och frågat henne om hur deras arbete är uppbyggt och hur hon ser på den pedagogiska tanken. Jag har intervjuat ytterligare två personer i Angered som har lång erfarenhet av Allsången där. De arbetar som lärare i förskoleklass respektive förskolechef. Deras tankar kompletterar Ewas.

Allsången i Angered ser nu ut så här efter alla år:

Den bygger på de Kulturskolepedagoger som har tjänst på lågstadiet, de jobbar med klasser från förskoleklass till och med åk 3 och särskolan. Det är olika sorters pedagoger, t.ex. musikhandledare, rytmikpedagoger, stråklärare som träffar klasser varje vecka och jobbar på sina egna sätt med sånger som ingår i Allsången.

Allsången i Angered är ett läsårsprojekt som sträcker sig från början av höstterminen då ovan nämnda kulturskolepedagoger sätter igång med att prova olika sånger i sina klasser och så småningom välja ut låtar som ska vara med på årets Allsångsskiva.

Under läsåret pågår också arbetet med att en del elever i de olika klasserna gör egna låtar. De skriver texter och får dem tonsatta av en musikhandledare t.ex. Många av dessa sånger kommer med i Allsångsarbetet.

När jobbet med att välja ut ett antal sånger är klart träffas flera av Kulturskolans pedagoger för att spela in en skiva. Den delas ut till klasslärarna någon gång i början av vårterminen. Även textblad till eleverna och lärarhäften med noter delas ut. Nu kan klasserna jobba med sångerna på valfritt sätt och öva dem även när inte Kulturskolans pedagoger är med.

Sångerna används också i många andra sammanhang inom Kulturskolan; i stråkklasser, särskoleverksamhet, instrumentalundervisning, bild och form, dans och den nya orkesterverksamheten El Sistema bl.a.

Arbetet kulminerar i maj när Allsångskonserterna går av stapeln som en del i Cho La Hop-festivalen, Kulturskolan Angereds kulturfestival. Då finns en stor del av Kulturskolans pedagoger med i Allsångsorkestern, både de som arbetat i klasserna under året men också många andra, t.ex. instrumentalpedagoger. Även barn från Kulturskolans olika undervisningsgrupper finns med på scenen, bl.a. stråk- och danselever. Alla klasser som varit med och övat in sångerna under läsåret kommer och är deltagande sjungande publik. Detta sker på Angereds teater som hela tiden varit en mycket viktig samarbetspartner. 2011 var det drygt 900 barn som kom, fördelade på olika tider. Dessutom hålls det en familjeföreställning under samma vecka dit alla föräldrar och andra intresserade som finns runt barnen är välkomna.

Arbetet med Allsången som har brett ut sig till att omfatta flera olika verksamheter i Kulturskolan är en mycket viktig sammansvetsande faktor enligt Ewa J K. Processen med att prova sånger, tipsa varandra och träffas för att utbyta erfarenheter är ovärderlig och en del av hela den pedagogiska tanken. De träffas varje vecka för arbetslagsmöte och då är allas åsikter viktiga. Eftersom alla har olika intresse och bakgrund blir det en brokig samling låtar från olika hörn av världen, inklusive Angered. Detta att några av sångerna är "lokalproducerade" är något som betyder oerhört mycket för den enskilde elevens självförtroende men också för alla som är och har varit involverade i Allsången där, det genererar en stark känsla av gemenskap.

Alla har inte samma smak när det gäller vilka sånger man tycker om men när eleverna så småningom kommer med idéer på hur man kan jobba med låtarna i lekar, rörelser m.m. börjar de leva och både barn och vuxna ser möjligheter att göra dem till "sina". Den här delaktigheten är en av grundtankarna med hela Allsången, att alla är medskapare, är med i processen att föra arbetet med Allsångerna vidare.

Medvetna val av sångerna så att alla ska *kunna* vara med är en annan grundtanke som rimmar väl med tanken på att alla är medskapare.

Det viktiga när det gäller sångvalet är enligt Ewa att det ska finnas olika sorters sånger, olika till sin karaktär, olika svåra. Något för alla. Från sexåringen via särskoleeleven till tredjeklassaren, med eller utan goda kunskaper i svenska språket. Refränger är bra, där hänger de flesta med. Rörelser likaså.

I Angered finns inga förberedelseklasser så nyanlända barn sätts direkt i vanliga klasser. Där finns Allsångsarbetet som en chans till språkutveckling. I musik- och skapandesituationerna som finns där kan dessa barn få en känsla av kompetens och motivation väldigt snabbt. De vill kommunicera. Det handlar mycket om kommunikation, både utåt och inåt, berättar Ewa.

I en skrift från Myndigheten för skolutveckling finns beskrivet hur Rannebergsskolan i Angered jobbar med sin kulturprofil. Här hittar man även en del information om hur Ewa JK och hennes musikhandledar kollegor arbetar och Allsången är en del.

”I skolan möts olika individer och grupper – en unik arena för samspel och kommunikation, där kultur och estetik kan bli verktyg för självkännedom, för att förstå vem jag och andra är” (Tham, 2008, s 7).

Över huvud taget så genomsyras Allsången i Angered av ett mycket medvetet tillåtande arbetssätt. Lek, lust, mod och tillit bejakas och ger styrka även på andra plan än de rent musikaliska. Arbetssättet präglar lektionerna som Kulturskolans pedagoger har med olika klasser, då de jobbar med Allsångerna på flera sätt, men det förmedlas också vidare till elevernas klasslärare. Det är viktigt att förmedla samma lust och mod till klasslärarna så de vågar jobba med sångerna själva tillsammans med sina elever.

”Vårt arbete bygger på att lära genom att delta, lärarna är alltså alltid med när vi arbetar med barnen. Det handlar om att barn och vuxna tillsammans utvecklar lusten att leka, sjunga, gestalta i dans och drama, arbeta fram gemensamma sånger. Det handlar också väldigt mycket om att ge lärarna självförtroende. De ska känna att de kan, att de vågar, med den röst de har. Musikhandledning fungerar därför som en sorts lärarfortbildning i vardagen”, säger Ewa Johanson Kristeberg (Tham, 2008, s 17).

Läraren i förskoleklassen berättar att sångerna som ingår i Allsången används i klassrumsarbetet hela tiden, förutom att de har musikhandledning med Ewa Johanson Kristeberg en gång i veckan. I värdegrundsarbetet t.ex. där de redan från dag ett på höstterminen lär barnen en sång och diskuterar innehållet i texten. I förskoleklassens klassrum finns textblad till Allsångerna i pärmar som alla får titta i. Många av barnen sätter sig med dem tillsammans med en kompis och så läser de och sjunger tillsammans. De som inte kan läsa får hjälp av någon som kan och på så vis finns Allsångerna med naturligt i läsinläringen.

De brukar också måla till sångerna, både som klassaktivitet och självvalt. Barnen tycker om att illustrera texthäftena fint när de får dem i början av vårterminen.

När det gäller språkmedvetenhet pratar de i klassen mycket om mönster och upprepningar och detta kan man hitta i sångerna; refränger, ord som rimmar m.m. Bara detta att prata om vad orden i texten betyder är mycket viktigt bl.a. eftersom många av barnen inte är så bra på svenska. Men även barn som är duktiga på svenska bygger på det sättet upp sitt språk med nya ord och uttryck.

Att klassen sjunger så ofta tillsammans skapar mycket glädje för både barn och vuxna, säger läraren i förskoleklassen. Barn som tidigare uttryckt att de inte tycker om att sjunga får en annan inställning till musik. De får hem varsin skiva och föräldrarna uppmanas att lyssna tillsammans med barnen, kanske i bilen på väg någonstans.

På skolan där Ewa JK och läraren jag intervjuat arbetar har de något som kallas Öppet forum. Klasserna som finns med i musikhandledar-/Allsångsarbetet samlas en gång i månaden, de får i tur och ordning stå på scenen och framföra någon sång. Klasserna turas också om att agera

värd för de andra, presentera inslagen och sköta ridån. För det mesta är det några nya eller gamla Allsånger som står på programmet. Läraren i förskoleklassen berättar att det är pirrigt i början men att barnen växer väldigt mycket i självförtroende av att agera inför sina skolkamrater och att de snart trivs mycket bra i sin nya viktiga roll.

Under årens lopp har sångskatten från Allsången vuxit och är stor och användbar. Den betyder oerhört mycket för sammanhållningen på olika plan; i barngruppen och på skolan men också i hela området.

Allsången i Angered som den är beskriven ovan kallas för Stora Allsången. Det finns också en Lilla Allsången i Angered. Den pedagogiska tanken bakom är densamma men upplägget är lite annorlunda. Den vänder sig till förskolebarnen i området och där jobbar inte Kulturskolans pedagoger (med något undantag). Förskolepersonalen får gruppvis komma på ett inspirationsmöte i början av vårterminen där de får bekanta sig med Allsångsmaterialet (speciellt framtaget för den här åldersgruppen) tillsammans med pedagoger från Kulturskolan. De sjunger, dansar, spelar och leker och får med sig idéer, skivor, texter och noter till sina respektive förskolor.

Förskolechefen som jag träffade menar att Lilla Allsången och inspirationskvällen betyder mycket för personalen. De får påfyllning av sånger, lust och idéer. Efter träffen jobbar förskolepersonalen själva med sångerna under våren. Sångerna är till viss del samma som för Stora Allsången men inte helt. Det är fler enkla sånger med rörelser t.ex. Arbetet med att välja ut lämpliga sånger går dock till på samma sätt, det bollas sånger och idéer under hösten.

Enligt förskolechefen som jag talade med finns Allsångerna med i stort sett dagligen; på sångsamlingar, skivan sätts på och finns i bakgrunden när barnen gör annat, de dansar och leker till sångerna m.m. Det är mycket upp till personalen vad och hur man gör och hur ofta. En medveten förskollärare tar alla tillfällen i akt att lyfta fram det enskilda barnets idéer kring en sång; en rörelse eller en lek t.ex. som alla kan prova tillsammans.

Förskolechefen berättar att när personalen sitter med texthäften i början av vårterminen då de ännu inte kan sångerna utantill blir barnen nyfikna och vill gärna ha textblad de med. På så vis blir många intresserade av bokstäver, läsning och skrivning. Över huvud taget är detta ett språkutvecklande arbete. ”Att sjunga utvecklar språket, man lär sig nya ord och uttryck” (förskolechef, Angered).

Även om alla förskolebarn får bekanta sig med Allsångerna är det bara 3-5-åringarna och deras personal som ger sig iväg för att gå på Allsångskoncert i maj. De andra är för små helt enkelt. Någon gång har pedagoger från Kulturskolan kommit till förskolorna och haft ”Allsångskoncert” på plats med de mindre barnen där.

Att det är barn i Angered som har gjort många av sångerna betyder mycket för både förskolebarnen och eleverna i grundskolan där. Det kanske är ett storasyskon eller någon annan som de känner som ligger bakom någon av sångerna.

Detta ger stolthet och skapar intresse. Den gemensamma sångskatten som byggs på år efter år är mycket användbar i det dagliga arbetet och också en källa till glädje och trygghet för både barn och vuxna.

3.1.1. Kort sammanfattning av den pedagogiska tanken bakom Allsången i Angered

Delaktighet; alla är medskapare och alla ska få vara med. Alla är med och för arbetet med Allsången vidare.

Medvetna val av sånger så att alla *kan* vara med. De ska vara olika svåra och av olika karaktär. Refränger och rörelser är bra.

Processen är minst lika viktig som resultatet.

Kommunikation, både inom och mellan individer, är ett nyckelord och det man strävar efter.

Arbetsättet är medvetet tillåtande och bejakar lek, lust, mod och tillit. Detta ger styrka även på andra plan än det rent musikaliska. Arbetsättet förmedlas till alla vuxna kring eleverna och fungerar som en sorts fortbildning.

3.2 Allsången i Stenungsund

Stenungsund är en kustkommun norr om Göteborg med drygt 24 000 invånare. Andelen barn i grundskolan som deltar i Kulturskolans frivilliga avgiftsbelagda undervisning är ca 12%. Kulturskolan har år 2011 9 lärare anställda på olika stora tjänster.

Allsångsverksamheten i Stenungsund påminner organisationsmässigt i stora drag om Lilla Allsången i Angered. Det konceptet var enkelt att överföra utan stora omändringar i Kulturskolans organisation och dagliga verksamhet. Kulturskolan ville erbjuda kommunens 6-9-åringar och deras lärare ett roligt och meningsfullt arbete som sträckte sig över en termin mot ett hägrande mål; Allsångskonserter! Dessutom var det önskvärt för personalgruppen i Kulturskolan att ha ett gemensamt projekt att arbeta med. Första gången Allsången i Stenungsund genomfördes var läsåret 2008-2009.

På höstterminen bildas en arbetsgrupp inom Kulturskolan som väljer sånger. Urvalet består av sånger gruppmedlemmarna tycker om av olika karaktär och genre. Sångerna presenteras för hela personalgruppen, man övar dem tillsammans och spelar sedan in sång och musik på ett enkelt sätt under höstlovet.

En inbjudan går ut till alla klasser med 6-9-åringar som finns runtom i skolorna i kommunen och de lärare som är intresserade anmäler sina klasser. Att delta i projektet kostar en liten summa per elev för att finansiera hyra av bussar till de elever som har för långt att gå till konserten i maj. I början av vårterminen bjuds de anmälda pedagogerna in till en träff med personal från Kulturskolan där de får en introduktion; de sjunger, dansar och utbyter tankar om sångerna och upplägget. De får med sig cd-skivor till sina klasser och även text- och nothäften. Under vårterminen övar de anmälda lärarna och eleverna själva i sina klasser och använder sångerna på valfritt sätt och hur mycket de själva vill.

Vid ett tillfälle under vårterminen kommer en grupp lärare från Kulturskolan till respektive skola och träffar alla elever och lärare som är anmälda till Allsången. De övar och sjunger igenom många av sångerna och både barn och vuxna uppmuntras till att jobba vidare.

Kulturskolans arbetsgrupp sätter ihop ett konsertprogram och skapar en ramberättelse där sångerna passar in. I maj är det så dags för Allsångskonserter på Kulturhuset Fregatten. (År 2010 var det ca 900 barn som deltog och de fördelades på tre konserter.) Kulturskolans lärare står på scenen och bildar "liveband". Elever och lärare kan vid det här laget sångerna och är en högst delaktig publik!

Vi som jobbade med att starta Allsången i Stenungsund fick fantastisk hjälp av Ewa J Kristeberg i Angered med både den pedagogiska tanken bakom projektet och konkreta tips på sånger och upplägg.

4 Litteraturgenomgång och teoriansknytning

Jag har delat in detta kapitel i fyra delar. Först en del om det teoretiska perspektiv jag inspirerats av; det sociokulturella. Efter det en del om de styrdokument som mina respondenter har för sin verksamhet i grundskola respektive grundsärskola. Sedan ett teoriavsnitt om musikens roll för oss människor och till sist en del om miljöns och förhållningssättets roll för lärande och utveckling.

4.1 Det sociokulturella perspektivet

Vi lär genom att kommunicera med varandra, genom interaktion. När vi möts och kommunicerar finns alltid möjlighet till lärande och utveckling (Säljö, 2000). Eftersom detta är grundtanken också i projektet Allsången föll sig valet av teoretiskt perspektiv mycket naturligt.

När människor, små eller stora, möts och gör någonting tillsammans eller är med om någonting gemensamt ger det erfarenheter som ligger till grund för ny kunskap. Den här kunskapen, praktisk eller teoretisk, förs vidare i andra sociala sammanhang. Vi människor lär av varandra i olika sociala praktiker. Exempel på sådana är skolan, hemmet eller jobbet. ”Ett sociokulturellt perspektiv på undervisning och lärande innebär att lärande ses som något som sker genom deltagande i en social praktik. Kunskap är något som finns mellan människor och utvecklas genom samspel mellan dessa när de möts i och hanterar olika situationer. Kunskapens ursprung finns i interaktion” (Carlgren, 1999, s.60).

LS Vygotskij var en rysk nytänkare inom psykologisk forskning som levde kring förra sekelskiftet. Han la grunden för det sociokulturella perspektivet genom sina tankar kring människans kulturella utveckling. Vygotskij introducerade begreppet *den närmaste utvecklingszonen* (*zone of proximal development, ZPD*). Den betecknar klyftan mellan det man vet och kan själv och det man kan klara av med hjälp av någon annan. Här finns möjligheterna till utveckling och lärande. Inläring har enligt det sociokulturella perspektivet ingenting med ålder och utvecklingsstadier att göra (Vygotskij, 1995).

Ett annat viktigt begrepp inom den sociokulturella teorin är *kulturella redskap*. Vi människor har genom tiderna utvecklat redskap för att kommunicera, lösa vardagliga problem, minnas osv. Det kan röra sig om språk, skrift, pengar, verktyg, vetenskapliga teorier, allt vi använder ”när vi förstår vår omvärld och agerar i den” (Säljö, 2000, s.20). Vi interagerar med hjälp av dessa redskap och de förs vidare genom kommunikation mellan människor.

Det sociokulturella perspektivet på lärande ser språket som ett redskap inte bara för kommunikation mellan människor utan också som grunden till vårt tänkande, vår inre kommunikation med oss själva.

Vårt sätt att tänka, liksom vårt sätt att hantera situationer, har ett ursprung i samspelet med andra människor. ”Tänkande hos individer är i en sociokulturell bemärkelse således former av kommunikation som individen stött på, tagit till sig och använder som resurs i framtida situationer” (Säljö, 2000, s. 106).

4.2 Styrdokument

4.2.1 Läroplan för grundskolan 2011

Redan i första kapitlet (om skolans värdegrund och uppdrag) i Läroplan för grundskolan 2011 talas det om demokrati. Hela skolans arbete vilar på demokratins grund. Alla elevers lust att lära ska tillvaratas och alla elevers utveckling och lärande ska främjas. Varje elev ska respekteras för sitt mänskliga egenvärde. Skolans undervisning ska utgå ifrån varje elevs erfarenheter och ta tillvara på de kunskaper och uttryckssätt hon har med sig.

”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart...” (s.7).

”Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga” (s.9).

Även musikens förmåga att fungera som kommunikationsmedel och uttrycksform betonas.

Som första punkt under centralt innehåll i kursplanen för musik står ”sång och spel i olika former” (s.100).

”Rösten som instrument” hittar vi också här. Eleverna ska få chans att utveckla sin röst som instrument och sin musikaliska lyhördhet.

Detta gör det möjligt att ”i samarbete med andra skapa, bearbeta och framföra musik i olika former. Undervisningen ska ge eleverna både möjlighet att utveckla en tilltro till sin förmåga att sjunga och spela och ett intresse för att utveckla sin musikaliska kreativitet” (s.100).

Skolan ska ”främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse” (s.7).

Genom att fungera som en kulturell och social mötesplats kan skolan hjälpa eleverna att inse värdet av mångfald. Att bli medveten om och vara en del av det gemensamma kulturarvet skapar den trygghet och identitet som behövs för att främja förståelse mellan människor.

I det andra kapitlet, som berör övergripande mål och riktlinjer, talas det om personalens ansvar att främja och ”utveckla elevernas känsla för samhörighet...” (s.12). Detta är ett led i det förebyggande arbetet mot kränkande behandling.

”Skolans mål är att varje elev (---) respekterar andra människors egenvärde” (s.12).

Hit kan man koppla ett av syftena med musikundervisningen. Nämligen att eleverna ska "utveckla förmågan att uppleva och reflektera över musik". I det centrala innehållet finner vi tankar och associationer i samband med musiklyssning (s. 100-101).

Det framhålls hur viktigt det är att kunna kommunicera sina egna musikaliska tankar och idéer. Eleverna utmanas och deras erfarenheter fördjupas när de får möta sina klasskamraters tankar kring och erfarenhet av musik.

"Däri genom ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar sina kunskaper om och förståelse för olika musikkulturer, såväl den egna som andras" (s.100).

Eleverna ska också få "spela och sjunga i olika musikaliska former och genrer" (s.100).

Eleverna ska få möjlighet att utveckla sin förmåga att uttrycka sig genom eget skapande.

"Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet" (s.9).

De ska få "uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande (---) ska vara inslag i skolans verksamhet" (s.10).

"Gestaltning av sånger och berättelser med ljud, rytmer och rörelser" finns med som ett centralt innehåll för musiken i åk 1-3 (s.101).

4.2.2 Läroplan för grundsärskolan 2011

Skolans värdegrund och uppdrag är i princip likalydande för grundskola och grundsärskola.

Likaså de övergripande målen och riklinjerna för utbildningen. Vi återfinner alltså skrivningen om skolans uppgift att låta "varje enskild elev finna sin unika egenart" (s. 7).

Även grundsärskolan har i sin läroplan texten om att skolan ska "främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse" (s. 7) samt att varje elev ska få "utveckla sina möjligheter att kommunicera" (s. 9).

Vikten av skapande arbete, lek och olika uttrycksformer (t.ex. rytmik och musicerande) i skolan betonas precis på samma sätt i grundsärskolans läroplan som i Läroplan för grundskolan.

Kursplanen i musik är i stora drag samma för både grundskola och grundsärskola. Man hittar samma formuleringar kring musicerande och musikskapande i båda läroplanerna. Sång och spel, improvisation, musikskapande och gestaltning av sånger finns med i det centrala innehållet. Likaså rösten som instrument och musikassociationer för att ta ytterligare ett par exempel med anknytning till min uppsats.

4.3 Musikens roll

Musikläraren och universitetslektorn i pedagogik Ilona Antal Lundström (1996) frågar sig om individens relation till gruppen kan påverkas genom musiken. Hon menar att så är fallet när man t.ex. i en kör arbetar mot ett gemensamt mål med ömsesidig respekt för varandra. Varje människa behöver känna samhörighet med andra. En grupp som musicerar tillsammans utvecklas i samspel (både musikaliskt och socialt) men också i förståelse för varandra som individer viktiga för gruppen. Man övar sin varseblivning och kan omfatta fler sociala och känslomässiga kontakter. Förmågan att känna empati övas.

Varje medlem i gruppen utvecklas också individuellt och kan klara av sin speciella uppgift vilket i sin tur stärker självkänslan.

Antal Lundström tar upp forskningen kring hjärnans utveckling när det gäller nyttan av musiken. Att musicera aktiverar flera olika centra i hjärnan och främjar på det viset uppbyggandet av kontakter mellan nervceller. Ytterligare en dimension byggs på när det gäller att musicera tillsammans.

”Det gemensamma musicerandet är en intressant blandning av fysiskt arbete och intellektuell aktivitet. Det förutsätter en samtidighet i fysisk rörelse och kräver dessutom tankeprocesser i ett gemensamt tempo” (Antal Lundström, 1996, s.94).

Enligt Antal Lundström ger röstens klang resonans i barnets kropp och bygger upp en känsla av samhörighet med de sjungande kamraternas röster. Som resultat frigörs både energi och motivation.

Musik består av delar som sätts samman till en helhet. Den bygger också på likheter och kontraster. Antal Lundström resonerar kring att människor, stora och små, som har insikt i detta också har lättare att bygga en gemenskap där olika individer har en självklar plats i gruppen.

Sångelekar där man går in i och ut ur olika roller och situationer hjälper också barnen att bygga relationer och förstå varandra.

Angående identitet och musik påminner Antal Lundström oss om att sång och musik från olika delar av världen som speglar allmänmänskliga behov och känslor kan motverka fördomar och främlingsrädsla hos både barn och vuxna.

Jon-Roar Björkvold, professor i musikvetenskap vid Universitetet i Oslo, har forskat mycket kring kulturens roll i samhället, musikalisk barnkultur m.m. Han talar om sången som barnets första och främsta instrument där kroppen är både sträng, stråke och resonanslåda.

”Alla barn behöver sång som en del av sitt växande som människa. Barnen bör få tillfälle att utvecklas på detta område redan från allra första början, som en del av den totala språk- och kommunikationsutvecklingen” (Björkvold 2005).

Björkvold berättar om sin erfarenhet av hur barn väver in sång och musik i leken, det blir en del i ett musikaliskt modersmål som används för att kommunicera både med sig själva och med andra. Att erbjuda barnen många olika sorters musik (inte bara enkla barnsånger i dur) och på det viset bygga på deras ”musikspråkliga kompetens” hjälper dem att kunna uttrycka sig och ta till sig erfarenheter på ett mer nyanserat sätt. Musicerandet är *en del* av det som

Björkvold kallar det ”musiska” projektet. Det gäller för varje människa att hitta sitt eget sätt att kreativt uttrycka sig och skapa sitt ”jag”.

”Människan kan inte skapa ett eget liv utan att ha tillgång till sin egen musiska uttrycksförmåga” (Björkvold, 2005, s.114). Redan som barn har vi den här förmågan och för att få den att växa behöver vi använda den.

Att musiken är viktig för att utveckla människan till en hel individ är ingen ny tanke.

Björkvold refererar i sin bok *Den musiska människan* (2005) till t.ex. Platon och Goethe. Den sistnämnda menade att musiken både gör nytta och skapar glädje.

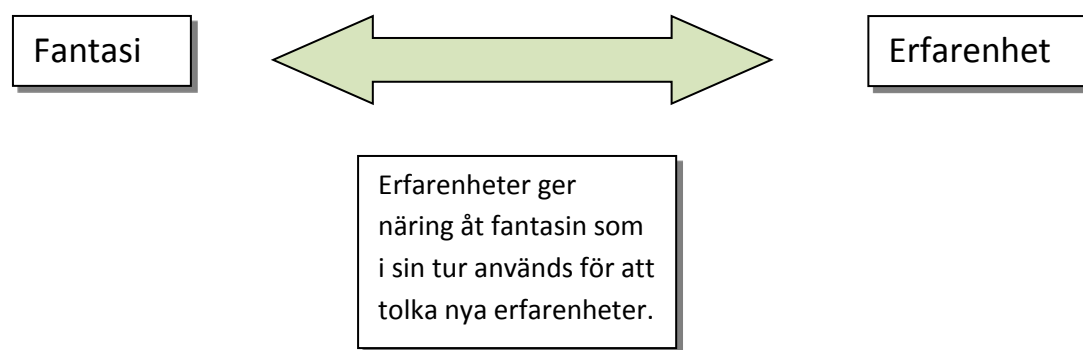
Enligt det sociokulturella perspektivet på mänsklig samvaro kommunicerar vi med hjälp av olika kulturella redskap (Säljö, 2000). Exempel på detta är som sagt språkliga uttryck som vi tar till oss när vi umgås med varandra.

Det musiska modersmålet, musiken och sången kan fungera som ett språk, ett kulturellt redskap, och ett medel för att kunna delta i en social praktik.

Professor Graham F. Welch, forskare i sång och lärande bl.a., hävdar att sång kan erbjuda både musikalisk och icke-musikalisk kommunikation, mellan människor men även inom individer. Sång kan dessutom ge en upplevelse av att höra till eller vara utanför och därför fungera som ett socialt band i en grupp (Welch, 2005).

Om man betraktar musiken med musiska ögon, ur ett helhetsperspektiv, är fantasi och kreativitet alltid närvarande. Musik i sin musiska form handlar inte om reproduktion eller efterapning. Den handlar om intryck och uttryck, kropp och själ, rörelse och känslor, sång, lek och toner. Fantasin är människans kreativa förmåga och den längtar efter att få uttrycka sig i t.ex. musik. Fantasin är själva grunden i skapandet. Skapandet är en helt naturlig följeslagare genom hela livet, för alla människor och inte alls beroende av begåvning (Björkvold, 2005; Vygotskij, 1995).

Enligt Vygotskij är det viktigt att odla skapandet i skolåldern. Människans fantasi behöver erfarenheter att bygga vidare på. ”Fantasins skapande aktivitet är direkt avhängig av rikedom och mångfalden i människans tidigare erfarenheter” (Vygotskij, 1995, s.19). Förhållandet är också det omvända. Fantasin kommer till nytta när människan tolkar nya erfarenheter och känslor. Vygotskij kallar fantasin för en medvetandeform, en kombinationsförmåga, som hör ihop med verkligheten. Det finns enligt honom ingen motsättning mellan verklighet och fantasi (Vygotskij, 1995).

(Uppsatsförfattarens tolkning av Vygotskij)

Fantasin strävar efter att uttrycka sig på något sätt enligt Vygotskij och här passar Björkvolds tankar om vikten av att hitta rätt uttrycksform. Barnet behöver prova på olika musikaliska uttryck för att hitta det som passar just henne eller honom. Det måste stämma.

Instrumentet (inklusive rösten) blir en bro mellan det inre och det yttre. Det handlar också om att uppmuntra barnen att sjunga och använda sina egna röster. Varje röst är unik och speglar den personens själ och liv. Vi måste sluta värdera hur barn (och för all del vuxna) sjunger och låta rösten och sången få finnas för sin alldeles egen skull, som en del av människans naturliga uttryck. Att värdera hur någon sjunger skapar otrygghet och hindrar den personen från att våga prova nytt.

Här kan man hitta likheter med psykoanalysens DW Winnicott (barnläkare och psykoanalytiker). Även om Winnicott hör till en psykoanalytisk tradition, och inte den sociokulturella, kan man se att han är intresserad av människans samspel med sin omgivning. Han talade om att bygga broar mellan det inre och det yttre, i hans fall är det den skapande leken som är själva bron. För att kunna förstå det som händer omkring oss och fungera tillsammans med andra behöver vi bearbeta alla intryck, och denna bearbetning är ett skapande arbete där vi kan använda oss av t.ex. lek, bild, ord eller sång. Detta sker i ett område mellan den inre och den yttre verkligheten, "det tredje rummet". Det är i detta mellanområde leken, fantasin, skapandet och kreativiteten hör hemma.

Det här området som Winnicott kallade för "det tredje rummet" skiljer sig från person till person. Det beror på vilka upplevelser individen har med sig i bagaget.

"Den speciella karaktären hos denna plats, där lek och kulturell upplevelse befinner sig, är att *dess existens är beroende av levande upplevelser*, inte på nedärvda anlag" (Winnicott, 1971, s.168).

Förutom att binda samman det inre och det yttre kan också kulturella upplevelser fungera som en länk mellan dåtid, nutid och framtid eftersom de kräver vår fulla uppmärksamhet, "de tar upp tid och rum" (Winnicott, 1971, s.170). Vår koncentration styrs mot nuet utan att vi behöver anstränga oss speciellt mycket.

De här tankarna stämmer väl överens med det Björkvold skriver kring begreppet estesi - ett tillstånd av skärpt sinnesberedskap och närvaro. Musiken har stor potential att fungera som estesi, hjälpa oss att med alla sinnen vara här och nu.

Björkvold talar om hur musikämnet i skolan ibland kan betraktas lite nedlåtande, som avkoppling. Enligt honom erbjuder musiken (om den tillämpas musiskt) i stället *tillkoppling*. Detta är betydelsefullt för allt lärande. Musiken kan hjälpa människan till en rikare och helare tillvaro där också kreativiteten kan få utlopp (Björkvold, 2005).

4.4 Miljöns och förhållningssättets roll

I det här sammanhanget är det skolans klassrum som är miljön. Det är där eleverna som träffar på Allsången befinner sig under större delen av projektet. Förhållningssättet som klassläraren och övriga vuxna kring eleverna intar spelar roll för hur den enskilda eleven känner sig i sin skolmiljö. Därför får miljö och förhållningssätt samsas i ett kapitel.

Den norske psykologiprofessorn Karsten Hundeide (2003) talar om lärarens viktiga uppgift att få alla elever att känna sig trygga och inkluderade. Det behöver finnas plats för elevernas kreativitet och egna uttryck. Han kallar klassrummet ”det intersubjektiva rummet”, där kan samspelet mellan de närvarande växa fram om de rätta förutsättningarna finns.

(Intersubjektiva rum finns även hemma, på skolgården m.fl. platser där människor träffas.)
”’Rummet’ växer fram mellan deltagarna och bestämmer outtalat vad som är naturligt och rimligt att uttrycka, från både lärarens och elevernas sida och position” (Hundeide, 2003, s.150).

I takt med att eleverna tar till sig kunskap och vågar prova nytt kan de få nya roller och inta nya positioner i gruppen. På detta sätt förändras det intersubjektiva rummet hela tiden.

När eleverna känner sig delaktiga och trygga skapas förutsättningar för en naturlig kommunikation. Alla vågar då uttrycka sina idéer och t.ex. prova nya språkliga uttryck som de stött på i sitt samspel med de andra i gruppen. Språket är ett exempel på ett verktyg/redskap som individen använder för att kommunicera. Kommunikationen sker både med omgivningen och inom individen (som tänkande) för att bearbeta ny kunskap t.ex. Här passar Säljö tankar om det sociala ursprunget för våra tankar och våra sätt att hantera situationer. När vi stöter på nya situationer använder vi våra erfarenheter från tidigare (Säljö, 2000).

Lärande kan i ett sociokulturellt perspektiv ske genom ett ”legitimt perifert deltagande” där eleven innan hon/han känner sig säker kan delta passivt i utkanten av händelsernas centrum. Så småningom i takt med ökade kunskaper och erfarenheter kan eleven flytta fram sina positioner och delta helt i undervisningspraktiken. Läraren och eleverna skapar tillsammans den gemensamma praktiken och här gäller det för läraren att vara öppen för impulser från eleverna (Carlgren, 1999).

Det här knyter väl an till det som står ovan om hur roller i det intersubjektiva rummet kan förändras.

”Community of learners” är ett begrepp som kan användas när man vill beskriva att deltagare i en grupp lär av varandra. ”En sådan praktik av gemensamt lärande kännetecknas av att lärandet sker i en praktik där alla som ingår också är deltagande” (Carlgren, 1999, s.71). Begreppet används även ofta i sammanhang utanför klassrummet, t.ex. lärlingsutbildning eller färdighetsträning inom hantverksyrken. Det handlar också här om att efter hand som en person lär sig något nytt kan hon ändra sin roll i gruppen och inta en ny mer central position. Att tillägna sig ny kunskap och nya färdigheter hänger intimt samman med utvecklingen av en ny roll och en ny status, menar Karsten Hundeide (2003).

Det finns många erfarenheter som människor aldrig kommer i kontakt med i sin vanliga miljö, i hemmet och tillsammans med de människor man träffar till vardags. Här kan enligt Vygotskij skolan erbjuda en ny miljö och hjälpa elever att närma sig och hamna i utvecklingszoner de inte träffat på förut. Läraren har en mycket viktig roll när det gäller att hjälpa eleven att knyta ihop tidigare erfarenheter med nya begrepp och företeelser. Om inte samspelet mellan lärare och elev fungerar i undervisningsprocessen riskerar det nya att bli alltför abstrakt för att eleven ska kunna ta det till sig (Forssell, 2005).

I samband med förhållningssättets roll kan Winnicotts ord om ”det tredje rummet” återigen betonas.

”Här, där det finns tillit och påtaglighet, finns det ett potentiellt rum, något som kan bli ett obegränsat område som spädbarnet, småbarnet, tonåringen, den vuxne kan fylla med skapande lek, som så småningom övergår till en förmåga att uppskatta kulturarvet (Winnicott, 1971, s.168).

Om pedagogens viktiga roll i ”det tredje rummet” skriver Maria Andrén och Monica Hane en rapport om skapande pedagogik (2001). De påminner om att skapande aktivitet behöver tid till uppbyggnad och en medvetenhet om att alla närvarande gör det tillsammans. Pedagogen måste vara uppriktig i sin önskan att bjuda in flera till skapande och lek.

”Den som vill locka andra att bygga rummet måste vara där själv” (Andrén & Hane, 2001, s. 106).

5 Precisering av syftet

Huvudsyftet med min uppsats är att synliggöra respondenternas upplevelse av Allsångsprojektets meningsfullhet och användbarhet.

För att kunna göra det preciserar jag några frågor/delsyften.

- Hur/på vilka olika sätt använder sig pedagogerna i Stenungsund av Allsångsprojektet?
- Kan pedagogerna se några effekter och/eller förändringar i elevernas beteende som resultat av deltagandet i Allsången?
- Vilket stöd för pedagogernas upplevelse av meningsfullhet och användbarhet kan jag hitta i den teori och litteratur jag valt?
- Hur ser den pedagogiska tanken med Allsången i Angered ut?

6 Metod

6.1 Metodval

Jag har valt att intervjua ett antal pedagoger som har deltagit i Allsången i Stenungsund år 2011.

Valet att göra halvstrukturerade intervjuer kändes naturligt eftersom jag förutom att få svar på mina intervjufrågor även ville ha chansen att ställa följdfrågor för att fördjupa min förståelse. Den halvstrukturerade intervjun (ibland även kallad ostrukturerad (Stukát, 2005)) är en kvalitativ intervjuform där man är intresserad av respondentens beskrivningar av det man vill undersöka. Allt eftersom intervjusamtalet löper vidare har man möjlighet att ändra ordningsföljd på nedskrivna frågor, ställa följdfrågor o.s.v. för att fördjupa förståelsen och bättre kunna tolka svaren (Kvale, Brinkman, 2009)

Att göra en enkätundersökning och få in svar från ett större antal pedagoger hade varit ett alternativ som antagligen skulle gett en större generaliserbarhet. Men eftersom jag ville ha möjlighet att ställa ytterligare frågor valde jag att göra en intervjuundersökning. Dessutom har jag under arbetets gång med att gå igenom intervjuerna insett att svaren på både de i förväg skrivna frågorna och även följdfrågorna har gett mig tankar och en riktning i analysen som knappast en enkätundersökning kunde ha gett.

Allsången i Stenungsund har inte funnits så länge och ”moderprojektet” i Angered finns det inte mycket skrivet om så ett kvalitativt undersökningssätt är att föredra. ”Syftet med kvalitativ forskning är just att upptäcka och beskriva vilka fenomen som finns på det studerade området” (Stukát, 2005, s.34).

Jag valde att ställa följande frågor till respondenterna i Stenungsund:

Varför har du valt att vara med i Allsången?

Hur använder du Allsången i arbetet med din barngrupp?

Har du lagt märke till om er medverkan i Allsången har lett till några speciella förändringar?

Vilka slags sånger tycker du fungerar/inte fungerar?

Har det någon betydelse att många barn i kommunen kan samma sånger?

Har du några tankar om hur en vidareutveckling av Allsången skulle kunna se ut?

När jag formulerade de tre första intervjufrågorna utgick jag från min egen undran kring hur de som är med i Allsångsprojektet har använt sig av det och om de kan se några konkreta resultat av sin medverkan.

Tanken med frågorna var att de ska vara öppna i sin karaktär och inte ledande. Detta för att i så hög grad som möjligt motverka det faktum att jag är mycket insatt i projektet och har stor förförståelse. Även om jag är insatt och har mina egna tankar om vad det kan innebära för pedagoger och elever att vara med i Allsången är det mycket jag är nyfiken på och vill veta mer om.

De tre sista frågorna tog jag med eftersom det inte har gjorts några utvärderingar av Allsången i Stenungsund och jag ville passa på att få respons på dessa frågor när tillfälle gavs. Svaren på dessa frågor har i vissa fall relevans med syftet, t.ex. när det gäller vilka sånger som fungerar och på vilket sätt de fungerar.

Förutom frågorna ovan ställde jag olika följdfrågor när jag behövde fördjupa min förståelse.

Eftersom Allsången i Stenungsund är relativt nystartad och det inte finns några tidigare undersökningar eller utvärderingar av den ville jag komplettera min undersökning med intervjuer av tre personer i Angered som varit knutna till ”moderprojektet” där under många år.

De frågorna var delvis annorlunda och personligt utformade beroende på vilken roll de har. Till exempel var jag mycket intresserad av vilken pedagogisk tanke som upphovskvinnan till hela Allsången har. Hon heter Ewa Johansson Kristeberg och är den enda av mina respondenter som jag har valt att namnge. Detta på grund av att jag ser hennes tankar, erfarenhet och information kring Allsången i Angered som en viktig grund till Allsången i Stenungsund som jag var med och startade.

Intervjusvaren från Ewa J. Kristeberg och de andra två respondenterna i Angered ser jag som viktigt bakgrundsmaterial och ett komplement till litteraturen jag läst. Deras svar blandas inte med svaren från pedagogerna i Stenungsund utan har vävts ihop i kapitel 3.1 där Allsången i Angered beskrivs.

6.2 Val av undersökningsgrupp

När jag skulle hitta personer att intervjua utgick jag från listan över anmälda pedagoger och klasser till Allsången i Stenungsund vt 2011. Jag använde mig av strategiskt urval när jag valde ut åtta stycken och försökte fördela dessa så att spridningen i åldrar på elever och vilka skolor de arbetade på blev så stor som möjligt. Dessutom var jag mycket angelägen om att få med någon som arbetade i särskolan eftersom jag var intresserad av hur projektet fungerade i både grundskola och särskola. Dessa åtta pedagoger fick en förfrågan om att vara med i en intervjuundersökning, fem svarade ja, tre svarade inte. Tidsaspekten vägde in när jag valde att inte leta upp ersättare för de som svarade nej.

Respondenterna undervisar i en etta, en tvåa, en trea, en förskoleklass samt en särskoleklass. De har alla varit med i Allsången de senaste två åren eller alla tre åren. Alla arbetar på olika skolor i Stenungsunds kommun.

6.3 Genomförande och bearbetning av material

Respondenterna fick själva bestämma tid och plats för intervjuerna. Fyra av intervjuerna genomfördes på respektive skola efter undervisningstidens slut. En av intervjuerna gjordes hemma hos respondenten pga. att det tidsmässigt passade bäst.

Jag spelade in varje intervju med bandspelare eller digital inspelningsapparat. Att spela in intervjuerna i stället för att anteckna gjorde att jag kunde föra intervjuerna framåt i samtalsform och på ett naturligt sätt ställa följdfrågor där de kändes relevanta. Att anteckna hade hackat upp intervjuerna och fått både mig och respondenterna att tappa fokus på innehållet.

Så fort som möjligt skrev jag ner intervjuerna för att kunna ha dem i pappersform. Jag tog inte med pauser, talspråkligt uttal, hummanden osv. eftersom jag bedömde det som irrelevant för innehållet. Jag valde att fokusera på vad som sades i stället för på vilket sätt det sades.

Varje intervju tog drygt 30 minuter.

Antalet följdfrågor varierade beroende på hur intervjuerna utvecklade sig.

Efter att jag hade skrivit ner intervjuerna läste jag igenom dem ett flertal gånger för att få ett helhetsintryck.

Som en första bearbetning av svaren och för att få en överblick över ”bredden” i svaren listade jag dem kortfattat under respektive fråga. Om två respondenter svarade samma sak markerade jag det med två streck efter svaret. Tre streck betydde tre likadana svar osv.

Steg två blev att koncentrera respondenternas svar på varje fråga till en eller två meningar. Detta gjorde jag för att närma mig texten ytterligare och fördjupa förståelsen för svaren (Kvale Brinkman, 2009). I vissa fall bytte jag ut ord där jag bedömde att betydelsen inte ändrades av det. Jag la också till ett par meningar under rubriken ”övrigt” för varje respondent där jag tog med sådant som respondenten framhöll som viktigt men som inte föll in under någon av mina intervjufrågor.

Som steg tre gjorde jag en sammanfattning av respondenternas svar på varje fråga. Jag tog med vissa citat som jag tyckte på ett särskilt bra sätt belyste andemeningen i respondentens svar.

6.4 Validitet och generaliserbarhet

Att jag själv har stor förförståelse samt att jag var ensam med respondenterna i intervjusituationerna kan minska validiteten. Kanske övertolkar jag svar eller ställer följdfrågor som är ledande. Om jag hade haft ytterligare en person med mig som fört anteckningar och lyssnat kunde detta ha undvikits. Jag har själv försökt öka validiteten genom att i förväg formulera så öppna huvudfrågor som möjligt och följa dessa under intervjuerna. Respondenterna fick själva välja tid och plats för intervjuerna. Förhoppningsvis medförde detta att de kände sig bekväma med situationen och kunde svara så utförligt och tillförlitligt som möjligt på frågorna.

Generaliserbarheten är inte så hög då antalet respondenter är lågt. Resultatet av undersökningen och genomgången av bakgrundsmaterial (litteratur och intervjuer) kan förhoppningsvis ändå vara till nytta för utomstående som är intresserade av att arbeta med liknande projekt.

Relaterbarheten är med andra ord något högre än generaliserbarheten (Stukát, 2005).

6.5 Etiska överväganden

I brevet till de från början utvalda åtta pedagogerna började jag med att berätta vem jag är, att det var jag som startade Allsången i Stenungsund, och syftet med undersökningen. I stället för ”resultat av sitt deltagande” skrev jag ”tankar kring projektet”. Detta för att undvika att de skulle tänka resultat istället för process. De tillfrågade pedagogerna fick veta att medverkan var frivillig och att de fick vara anonyma. Dessutom informerade jag om att jag inte var intresserad av att träffa några elever utan bara ville intervjua dem själva under ca en halvtimme. Frågan om de ville delta i undersökningen gick ut via e-post. Det sättet valde jag eftersom jag ville ge de tillfrågade tid att i lugn och ro tänka över om de ville medverka eller inte.

Jag anser att jag härmed har uppfyllt kraven om information, samtycke och konfidentialitet. Jag är medveten om att några som fick förfrågan kan ha betänkligheter när det gäller det objektiva syftet med min uppsats eftersom det är jag som har startat Allsången i Stenungsund. Kanske trodde de att jag enbart var ute efter positiv feedback? Möjligen kan någon ha undvikit att svara ja på min förfrågan av den anledningen.

7 Resultat

Jag redovisar här respondenternas samlade svar på mina frågor. Frågorna får fungera som rubriker. Citaten är med för att ge belägg för respondenternas svar och tankar om Allsången. Eftersom det är variationen och bredden i svaren jag är intresserad av lägger jag ingen vikt vid exakt hur många som eventuellt har svarat samma sak.

7.1 Varför har du valt att vara med i Allsången?

Flera av respondenterna svarar att det är ett upplägg som hjälper dem i undervisningen och underlättar deras planering. Det gäller undervisningen i musikämnet men även det övriga arbetet i klassen.

”Nu eftersom jag har musiken och egentligen inte är utbildad musiklärare så tycker jag att det blir ett fantastiskt redskap” (lärare klass 2).

Ett par av respondenterna uttrycker att de ser det som en slags fortbildning där de får tillgång till ett knippe nya sånger men också tips och idéer på hur man kan jobba vidare med dem.

”Vi bestämde oss i vårt arbetslag. Oh vad trevligt, det ska vi vara med på! Och det visade ju sig också att det här var ju guld för oss som inte har så mycket musik i oss”(lärare i klass 3).

”Jag ser det som pedagog att jag får en fortbildning, jag får en musikskatt till mig, och jag lär mig mer. Jag får en utbildning helt enkelt” (lärare i förskoleklass).

Läraren i särskoleklassen säger att det från början var mycket bra information om projektet och att hon tyckte det var ett bra upplägg för dem. Det var nytt och engagerande. Enligt henne har användbarheten för särskoleelevernas del minskat (eftersom sånger med rytmikinslag har blivit färre) men hon vill ändå vara med. Det är ett sätt att få gemenskap med övriga elever på skolan; att alla barn kan samma sånger.

På de åren Allsången i Stenungsund har funnits har det blivit som en tradition för ett par av respondenterna att delta. De menar också att det blir ett väldigt lyft för hela skolan när gruppen från Kulturskolan kommer dit och går igenom Allsångerna med dem någon gång på vårterminen.

En respondent berättar att eftersom hon själv tycker mycket om musik tycker hon det är viktigt att barnen får sjunga tillsammans, det ger dem glädje och möjlighet att uttrycka sig. Samma respondent säger att det är bra att träna inför något, ha ett mål.

Ett par av respondenterna berättar att de har nytta av Allsångerna när de har avslutningar eller andra samlingar då eleverna ska sjunga för varandra eller för en publik.

7.2 Hur använder du Allsången i arbetet med din barngrupp?

Alla säger att de lyssnar på och sjunger sångerna minst en gång i veckan. Flera respondenter gör det flera gånger i veckan. Det kan t.ex. vara på morgonsamlingar, på musiken eller när det blir en stund över.

”Det är ju en väldigt skön stund, att sjunga, och det är en lugn stund. Man gör någonting tillsammans och det är glädje och det är ju också viktigt det här att man lär sig på olika sätt” (lärare klass 1).

”När vi satt och jobbade så kunde barnen fråga spontant om vi inte kunde sätta på musiken. Då kunde de slappna av mer och lyssna. Speciellt på våren när de lärt sig hur man kan sitta och jobba själv” (lärare förskoleklass).

Ett par av respondenterna berättar att förutom att lyssna och sjunga har de också använt texterna på olika sätt; läst dem och pratat om dem i klassen. Det kan handla om vad det står, vad orden betyder eller om känslor som texten förmedlar.

En av respondenterna har skickat hem texthäftet med eleverna. Ett annat år skickade hon också hem skivor på barnens initiativ.

En respondent förtydligar att de har använt sig av tipsen de fick på introduktionskvällen för alla deltagande pedagoger.

”Alla vi lärare fick introduktion och fick tips om hur man skulle kunna använda det med lite klapp, lite kör, dela upp det i kanon. Då fick man de tipsen, jag använde mig av dem” (lärare klass 3).

Läraren i klass 2 har musik i en annan klass än sin egen och hon använder Allsångerna i sin planering av musikundervisningen. Förutom att sjunga sångerna har hon och klassen lyssnat på olika versioner av sångerna som de hittat på Youtube och Spotify.

Samma lärare tycker att det är lätt att Allsångerna glöms bort och för att förhindra det är det bra att lägga in dem i musikplaneringen.

”...jag tycker att man kan stoppa in det rätt som det är men det är så mycket annat som ska in också” (lärare klass 2).

En respondent har märkt att Allsångsarbetet är ett bra redskap för att få lugn och ro i klassen.

”Ibland kan det hända saker, någon kommer på morgonen och är väldigt ledsen, kanske deras kanin har dött, säger vi, då tycker jag det är väldigt bra att ta fram den här skivan. Den är förknippad med glädje och gemenskap och då blir det ett lugn i gruppen” (lärare klass 3).

Ett annat sätt att bearbeta texterna enligt några respondenter kan vara att måla bilder till dem. Läraren i förskoleklassen berättar att hon och eleverna har dramatiserat några av sångerna och även dansat till dem.

Flera av respondenterna berättar att deras klasser har framfört sånger från Allsången på skolavslutningen inför sommarlovet.

På ett par av skolorna där respondenterna arbetar förekommer det gemensamma sångsamlingar eller träffar med faddrar. Vid dessa tillfällen har de bl.a. sjungit sånger från Allsången eftersom alla barnen kunde dem och höll på och tränade mot samma mål.

Läraren i särskolan berättar att första året Allsången hölls i Stenungsund tycker hon att det var mer fokus på rytmik och trummor. Då spelade hon och klassen mycket trummor till sångerna och använde dem till rytmövningar.

”Men jag använder de sångerna än i dag, till tema kroppen använder vi några sånger där och vid olika tillfällen som passar” (lärare särskola).

Samma lärare har också övat mycket på rörelserna som varit knutna till sångerna; rörelser, klappar och lite lekar. Då har de medvetet tränat bl.a. motorik, turtagning, samarbete. Rörelser och tecken är också viktiga för att tydliggöra sångernas innehåll för särskolans elever.

I vissa fall har respondenterna förenklat sångerna genom att bara lära sig refränger eller göra färre rörelser än de som har föreslagits.

En respondent har använt sångerna från Allsången på gymnastiklektionerna som rörelsemusik.

7.3 Har du lagt märke till om er medverkan i Allsången har lett till några speciella förändringar?

Flera av respondenterna uttrycker att arbetet med Allsången har lett till att många elever fått större lust att sjunga.

”Jag tror att man väcker sången hos många. Jag tror att många vågar lite mer. Jag vet att jag har en autistisk kille som har sjungit sångerna hemma men inte här”(lärare klass 1).

På en skola var det några elever som fick lust att börja sjunga i en kör på grund av Allsången. Kören leddes av en av Kulturskolans lärare. En annan elev som inte hade velat vara med på musiklektionerna förut lockades med av arbetet med Allsången. Det beror enligt läraren på att de har jobbat mer målinriktat än vanligt med inläring av sånger och lyssning på olika sorters musik.

Flera av respondenterna pratar om ord som glädje och gemenskap, att det kan växa fram i samband med arbetet med Allsången.

”Barnen får en gemensam visskatt där de själva tycker om låtarna och det är en text som tilltalar dem. De går ju fortfarande på fritids så spelar vi den här (skivan, min anmärkning) så ser man direkt att de får en samhörighet, det här gänget som har varit med i det här. Framför allt övat på de här låtarna och hört dem och så kan de skratta och ’kommer du ihåg när vi

lekte det här med Rebecka och papperskorgen?’ och det är väl det som binder en grupp tillsammans”(lärare förskoleklass).

En respondent resonerar kring arbetet att få med alla i elever i gruppen. Det finns enligt henne alltid barn som inte vill eller kan delta i olika sammanhang. De här barnen får en naturlig tillhörighet i och med att de är med och lär sig sångerna och sedan kan samma sak som de andra. Dessa elevers nyfikenhet fångas när man pratar i skolan om att klassen ska åka på konsert och när lärare från Kulturskolan kommer dit och spelar och övar med eleverna.

”Det man kan se är ju att om man kan få med dem i verksamheten så rullar det ju på sedan. De kan vara med en längre tid” (lärare klass 3).

Ungefär samma sak pratar läraren i särskoleklassen om. Där finns många elever som har svårigheter med det som är nytt för dem, t.ex. att vara tillsammans med många på en gång, lyssna på höga ljud, sjunga nya sånger eller leka nya lekar. Men detta att de målinriktat *övar* på sångerna, på lekarna, att lyssna på skivan gör att det fungerar bra sedan att gå på konserten tillsammans med många andra barn eller att klappa takten mot varandras händer t.ex.

”Och de säger att jag vill inte sjunga den sången, den sången tycker jag inte om. Men sedan så sjunger man dem ändå, och man sjunger dem många gånger och till slut så känner de igen de här sångerna och då är de inte okända längre. Och då kan man ju se en faslig utveckling på dessa barnen” (lärare särskoleklass).

”Och att personalen ser att de klarar av såna här situationer och då kan man utöka det och göra det i andra lekar också” (lärare särskoleklass).

Även de här elevernas föräldrar har genom detta upptäckt att det fungerar att använda musik hemma om de bara är envisa. De har också fått hem skivor från Allsången och sjungit hemma. Att en elev som har problem med det som är nytt och okänt faktiskt kan lära sig genom övning betyder oerhört mycket för självförtroendet hos den eleven, berättar läraren i särskoleklassen.

”Mest för dem själva, att de växer i det. Och glädjen, att se deras glädje att sjunga så klart. Att ha med sig det, för då kan man prata om det; men du kan ju många sånger, kommer du ihåg? Ja, just det. Och kommer du ihåg? Du tyckte inte om den sången heller först men nu tycker du om den. Att man kan resonera sig fram. Det blir inte bara nej, jag vill inte” (lärare särskoleklass).

En respondent berättar att genom att lyssna på olika versioner av sångerna på Youtube och Spotify har eleverna blivit mer uppmärksamma på olika sorters musik.

”Så kan man också hjälpa dem att upptäcka saker de inte skulle upptäcka själva och där kommer ju det här målet in att du ska kunna lyssna på annan musik, du ska ha respekt för att en annan tycker om en annan sorts musik och de får liksom möta det här instrumentala och kanske lite mer klassiska” (lärare klass 2).

7.4 Vilka slags sånger tycker du fungerar?

Respondenterna i Stenungsund svarar i stort sett på samma sätt. Det som fungerar bäst är relativt enkla sånger med återkommande text (refräng), rytm som är lätt att uppfatta/spela med i och rörelser som förstärker texten.

Att sångerna ska vara enkla är inte liktydigt med att alla ord är enkla eller självklara. Det får gärna finnas utrymme att fördjupa sig i texten. Enkelheten handlar mer om att barnen ska kunna förstå och relatera till innehållet. Sångerna fungerar bra om de handlar om något som berör.

Melodin får inte heller vara för svår och oregelbunden.

Flera av respondenterna tycker att nya sånger som är okända för barnen är intressantare att jobba med för både barn och vuxna i skolan.

”Det ska vara *våra* Alltså, sånger som föräldrarna kanske inte i lika stor utsträckning har hört förut. Det blir inte samma effekt då. ’Vi kan en sång som inte ni kan, som vi sjunger tillsammans.’ Det ska vara något nytt, spännande att lära sig för barnen” (lärare särskoleklass).

Men även dessa lärare framhåller att en blandning av gammalt och nytt är det bästa. Kulturskatten mår bra av att förnyas.

”Man behöver inte ta upp det gamla. Men det är klart något gammalt ibland är väl jättebra men vi lever ju här och nu och det blir ju den generationens kultur också. Klart vi ska blanda men jag tycker det är kul med nya låtar med” (lärare klass 3).

Att sångerna har en refräng eller återkommande text på annat sätt är viktigt uttrycker fyra av fem respondenter. Det gör att det blir lättare att få med *alla*.

”Du kanske inte behöver lära dig alla verserna men du kan i alla fall lära dig refrängen” (lärare klass 2).

Rörelser till sångerna förstärker inte bara texten och gör det lättare att ta till sig sångerna. De kan också fungera på samma sätt som en refräng.

”Då är man delaktig. Vågar man inte riktigt sjunga så är man med på rörelserna. Och de sitter. Lättare att komma ihåg också” (lärare klass 1).

Läraren i särskoleklassen talar dessutom om att det skulle vara mycket bra för både särskoleelever och andra att förstärka texten med tecken.

”... man kan ha rörelser men om man nu ska illustrera en bild så kan man ta det rätta tecknet. Sedan kan man ju klappa händer och göra andra saker. Men just för att illustrera och förstärka sången kan man ju ha rätt tecken” (lärare särskoleklass).

7.5 Har det någon betydelse att många barn i kommunen kan samma sånger?

Alla som jag intervjuade svarade ja på den frågan.

Två av respondenterna svarar att det är en stor positiv upplevelse för barnen att träffas på konserten och kunna samma sak som alla andra och ”göra” konserten tillsammans. Det ger en viktig känsla av delaktighet. Även för de vuxna är det roligt och spännande att träffa elever och kollegor från andra skolor.

En annan lärare menar att eleverna kan ha nytta av en gemensam sångskatt längre fram i livet. Ytterligare ett par av respondenterna framhåller nyttan av att ha en gemensam sångskatt på skolan när man ska framföra sånger på t.ex. skolavslutningar. Det svaret knyter an till ett svar på frågan om hur de använder Allsångerna i arbetet med barngruppen. Där svarar en respondent att de har stor nytta av sångerna när de har gemensamma sångsamlingar i skolan.

7.6 Har du några tankar om hur en vidareutveckling av Allsången skulle kunna se ut?

Respondenterna har många olika tankar kring hur Allsången kan utvecklas.

Det handlar om allt från att Kulturskolan kan kolla av skolornas läsårsplanering och bestämma sånger utifrån det till att få vara mer delaktiga under själva Allsångskonserten. Många av svaren uttrycker en önskan om att få fler möjligheter till pedagogträffar där man kan utbyta idéer om hur Allsångerna kan användas. Antingen i Kulturskolans regi eller ”ute på skolorna”.

”Men som vanlig klasslärare tänker jag att det hade varit positivt att ha en träff lite längre in och då man också kanske ’ja, men den här rörelsen har mina elever kommit på’ så kan man tillsammans sätta ihop... (---) Så då skulle man kunna utveckla det tillsammans och delge idéer och höra hur andra pedagoger har jobbat och få lite mer tips” (lärare klass 2).

Det första informations- och inspirationsmötet är mycket viktigt för att komma igång med Allsångsarbetet enligt flera av respondenterna och det finns en önskan om att det ska betonas ännu mer av Kulturskolan så att fler prioriterar att komma dit.

Läraren som jobbar i särskoleklassen önskar att Kulturskolan tydligare uppmuntrar de klasser som är med i Allsången till att träffas på de enskilda skolorna och öva tillsammans där vid olika tillfällen. Hon berättar att de gjorde så på hennes skola i början men att det har fallit bort.

”Det blir så att man får en gemenskap med övriga elever på skolan. Så det är ju en gemensam knutpunkt som vi har haft” (lärare särskoleklass).

Samma lärare skulle också vilja ha mer inslag av rytmik, instrumentspel och rörelse i Allsångerna.

För särskolans elever skulle det vara till stor nytta enligt henne.

”Det skapar ju gemenskap. Sedan utvecklar det ju deras tal, med rytmik och... deras motoriska rörelser utvecklar man ju. Stimulans, allt möjligt, turtagningar och allt. Samarbete framför allt” (lärare särskoleklass).

Ett par av respondenterna har tankar kring hur de skulle kunna bidra till en större bredd på själva Allsångskonserterna. Klasser eller skolor kan sjunga för varandra eller visa något de har arbetat med i anslutning till sångerna, t.ex. bilder.

7.7 Sammanfattning av resultatet

Respondenterna upplever att både de själva och eleverna har stor nytta och glädje av Allsångsprojektet. De använder sig av Allsången på lite olika sätt men några ord återkommer, till exempel glädje, gemenskap, utveckling. Speciellt läraren i särskoleklassen betonar nyttan för de enskilda eleverna och värdet av att få en gemenskap med andra elever på skolan och i kommunen.

Rörelser och refränger är viktiga ingredienser i sångerna som gärna får vara nya.

Att många i kommunen kan samma sånger är roligt och praktiskt.

Det finns önskemål om en fortsättning och utveckling av Allsången i Stenungsund. Då handlar det bl.a. om ökad kommunikation, både mellan Kulturskolan och de medverkande men också om större möjligheter till erfarenhetsutbyte och samarbete mellan de medverkande.

8 Diskussion och analys

Här låter jag resultatet och teoriavsnittet komplettera varandra. Även beskrivningen av Allsången i Angered och den pedagogiska tanken där får komma till tals.

I mitt empiriska material är det några teman som återkommer. Gemenskap, delaktighet, utveckling och användbarhet. Dessa kan jag också återfinna i den litteratur jag läst och i hög grad även i den pedagogiska tanken bakom Allsången i Angered. Temaorden får därför vara med och bilda underrubriker i detta kapitel.

8.1 Gemenskap och delaktighet

Flera av respondenterna använder orden glädje och gemenskap när de svarar på frågorna jag ställer om Allsången, även glädje tillsammans med möjlighet att uttrycka sig. Även förskolläraren i Angered talar om att det skapar glädje för både barn och vuxna att sjunga tillsammans. Läraren i förskoleklassen i Stenungsund berättar om hur eleverna gärna lyssnar på Allsångerna när de är på fritids och känner samhörighet med varandra när de minns vad de har gjort tillsammans.

Detta rimmar väl med Ilona Antal Lundströms tankar kring musikens roll. Energi, motivation och en känsla av samhörighet frigörs när man sjunger tillsammans. Empati övas genom att lyhördhet är en förutsättning för gemensamt musicerande (Antal Lundström, 1996). Även Welch (2005) hävdar att sång främjar upplevelsen av grupptillhörighet.

Gemenskapen som växer fram i ett sammanhang där man lär sig eller redan har lärt sig något tillsammans har stora möjligheter att bidra till lugn och ro i en grupp. Flera respondenter talar om detta, t.ex. läraren i en tredjeklass som upplever att skivan med sångerna, som barnen kan, hjälper dem att hitta lugn och ro om det har hänt något som väcker starka känslor. Även här bidrar musiken till ökad närvaro men åt det lugnare hållet. Koncentrationen styrs mot nuet. Det finns alla förutsättningar för ett tillstånd av estesi, närvaro och tillkoppling, precis som Björkvold skriver i sin bok *Den musiska människan* (2005).

Vi kan koppla detta till Winnicotts tankar om hur den inre och den yttre verkligheten förs samman i ett ”tredje rum”, upplevelseområdet, där uppmärksamheten styrs mot här och nu (Winnicott, 1971).

Läraren i särskoleklassen upplever att hennes elever får en ökad gemenskap med de övriga eleverna på skolan i och med att alla kan samma sånger och övar mot samma mål. Alla kan delta i samma sociala praktik och lär sig av och med varandra (Carlgren, 1999).

I det här sammanhanget passar också resonemanget om att elever som får insikt i hur musiken fungerar lättare kan bygga en gemenskap där olika människor får plats. Musiken behöver olika delar som sätts samman till en helhet, även kontraster och likheter (Antal Lundström, 1996).

Grundtanken med Allsången är just att alla ska få vara med och vara delaktiga, dra sitt strå till stacken som är summan av alla sånger, danser, lekar, allt skapande, all fantasi och konserten på slutet.

Respondenterna talar också om hur de har upplevt gemenskap med övriga elever i andra klasser när de har haft sångsamlingar t.ex. men också hur gemenskapen och delaktigheten blivit tydlig när alla träffas och sjunger tillsammans på Allsångskonserten. Alla är då med och skapar konserten tillsammans.

Ilona Lundström Antal (1996) skriver om hur det gemensamma sjungandet rent fysiskt kan bygga upp en känsla av samhörighet.

Flera av respondenterna uttrycker att den gemensamma sångskatten som eleverna får med sig som ett resultat av Allsången kan de ha glädje och nytta av även i framtiden. Framför allt på ex. skolavslutningar och gemensamma sångsamlingar men också senare i livet.

Ewa JK berättar hur betydelsefullt det är för många i Angered att de har med sig Allsångerna sedan många år tillbaka. Sångskatten ger en stark känsla av sammanhållning både i barngrupper men också i hela området. Att en del av sångerna är lokalproducerade betyder mycket för upplevelsen av delaktighet.

Livet igenom har människan glädje och nytta av musiken enligt Björkvold (2005). Men det är viktigt att poängtera att han menar musik i sin musiska form, där man ser människan ur ett helhetsperspektiv, med ett inneboende behov av att skapa och uttrycka sig. Barnet behöver hitta sitt sätt att uttrycka sig. Att vara med i ett projekt som Allsången där den pedagogiska tanken om delaktighet lever kan ge möjligheter att prova olika uttryck. T.ex. sång, drama, bild, dans, musik och rytmik. Även om inte exakt rätt uttrycksform hittas så förmedlas ändå uttryckets olika möjligheter.

En respondent berättar om en elev som inte hade varit med så mycket på skolans musikundervisning innan Allsången lockade med honom. En annan respondent talar om elever som av olika anledningar inte så ofta vill vara med i olika sammanhang. I och med arbetet med Allsångerna får dessa elever en naturlig tillhörighet, kan samma sak som de andra, och det andra skolarbetet kan rulla på av bara farten ett tag.

Det här är ett bra exempel på att musiken och sången kan fungera som ett språk och ett medel (ett kulturellt redskap) för att kunna delta i ett sammanhang, en social praktik (Säljö, 2000).

Detta gäller så klart lika mycket för de barn som brukar delta även i vanliga fall.

Det är också ett exempel på hur det kan fungera att delta i periferin ett tag tills man känner sig mogen att vara med (Carlgren, 1999).

Rörelser till sångerna kan på ett enkelt sätt få fler att vara en del av gemenskapen enligt respondenterna. Det kan handla om att vara med och göra rörelser även om man inte vågar, kan eller vill vara med och sjunga, och på så sätt ändå vara delaktig.

Att få med kroppen i musiken är självklart ur ett helhetsperspektiv (Björkvold, 2005). Men vi får inte låta rörelserna bli bara efterapning och reproduktion. Fantasin måste få komma till uttryck i skapande! Då kan musiken bli en bro mellan det inre och det yttre, kroppen och själen, intryck och uttryck.

Detta talar också Ewa JK i Angered om när hon berättar om hur hon och eleverna jobbar med sångerna. Med hjälp av lekar och rörelser som eleverna är med och hittar på gör de sångerna till "sina". Delaktigheten blir tydlig.

Ewa JK betonar hur viktigt förhållningssättet är.

Arbetsättet som hon och hennes kollegor använder sig av när de jobbar med Allsångerna är medvetet tillåtande för att skapa en trygg atmosfär där alla ska känna sig viktiga för gruppen och gemenskapen där. Då vågar eleverna dela med sig av sina idéer och tankar, kreativiteten kan få rum (Hundeide, 2003).

Arbetsätt och förhållningssätt blir också redskap för kommunikation mellan de som är närvarande i rummet (alla vill kommunicera, även om man inte kan uttrycka sig så bra med språk och ord) men möjliggör även kommunikation inom individer. Nya tankar och erfarenheter kan slå rot. Alla våra tankar och idéer har ett socialt ursprung (Säljö, 2000). Den pedagogiska tanken om det tillåtande arbetsättet passar väl in i det som Björkvold (2005) skriver om hur viktigt det är att jobba med musik i sin "musiska" form.

8.2 Utveckling och användbarhet

Först ett par ord om varför ordet användbarhet finns med i rubriken ovan. Det är ett brett ord som egentligen finns med under hela uppsatsen, hur musiken och sången kan vara användbar för att skapa gemenskap o.s.v. Men här menar jag att respondenterna specifikt har uttryckt sin egen nytta av Allsången, användbarheten för dem.

Läraren i särskoleklassen talar på flera ställen om utveckling, att eleverna utvecklas fysiskt (tal, motorik) av att vara med och öva på sångerna men också en utveckling i riktning mot att våga och att kunna delta. Hon nämner ord som samarbete och turtagning. Ilona Antal Lundström (1996) skriver om det gemensamma musicerandets effekt när det gäller att utvecklas i samspel både socialt och musikaliskt. Även hjärnans utveckling, uppbyggandet av kontakter mellan nervceller, har enligt den forskning hon har tittat på nytta av blandningen av fysisk och intellektuell aktivitet när man musicerar tillsammans.

I detta sammanhang kan vi återkomma till "det tredje rummet" som Winnicott skriver om, där fantasin och skapandet hör hemma. Detta rum där vi bearbetar intrycken från omvärlden skiljer sig från person till person, helt beroende av hennes erfarenheter, och har ingenting att göra med begåvning eller anlag. Det som är betydelsefullt är att fylla på med levande upplevelser (Winnicott, 1971).

Här kan ett projekt som Allsången fylla en stor funktion genom att ge alla medverkande levande upplevelser att ta med sig i livet; upplevelsen av gemensamt skapande, att vara en viktig del av en större helhet. Detta gäller både process och resultat. För många barn är själva upplevelsen av att vara på en stor konsert tillsammans med många barn fantastisk enligt respondenterna. Men upplevelsen av att befinna sig mitt i ett tillåtande kreativt rum tillsammans med sina klasskamrater och sin lärare kan vara lika viktig!

Läraren i särskoleklassen ger ett bra exempel på hur tänkande kan fungera som resurs i framtida situationer (Säljö, 2000). Hon berättar om elever som är skeptiska och har svårigheter att hantera det som är nytt för dem. De övar ändå målmedvetet vidare och till slut känner eleverna igen sångerna och de är inte nya för dem längre. De kan då samtala kring det och överföra resonemanget till andra situationer där eleverna är tveksamma till något. Så går det lättare att komma över "hindret" nästa gång. En utveckling har skett. Eleven har med hjälp av läraren och sina klasskamrater lyft sig till nästa utvecklingszon (Vygotskij, 1995).

Den typ av sånger som fungerar bäst enligt respondenterna är de relativt enkla, med refräng och tydlig rytm, gärna rörelser som sagt. Men de uttrycker också att både barn och vuxna uppskattar sånger som inte är bekanta för dem (eller barnens föräldrar) och som kan vara lite utmanande att lära sig. Detta stämmer väl med det som Björkvold (2000) skriver om vikten av att erbjuda barn olika sorters musik och på så vis bygga upp deras erfarenheter av musik och musikaliska uttryck. Denna "bank" ligger sedan till grund för hur barnen utvecklar sitt kreativa uttryck tar till sig nya erfarenheter.

Även Vygotskij (1995) betonar vikten av mångfald i de erfarenheter vi får med oss från barndomen. Erfarenheterna utvecklar fantasin som i sin tur hjälper oss att tolka nya erfarenheter. Se figur på sidan 17.

Den pedagogiska tanken med Allsångerna är att de måste väljas ut mycket medvetet så att alla verkligen *kan* vara med.

Bland respondenternas svar finns det exempel på hur elever som inte är så lätta att få med i arbetet kanske lockas med så småningom eller i alla fall är med och sjunger en refräng eller gör rörelser. Detta illustrerar det Carlgren (1999) skriver om "legitimt perifert deltagande". En elev kan vara med i utkanten av händelsernas centrum, bekväm med att inte vara i fokus men ändå med i sammanhanget och kan ta till sig det som sker. Eleven kan så småningom flytta fram sina positioner i takt med att han/hon känner sig säkrare. Då förändras "det intersubjektiva rummet" (Hundeide, 2003). Det är mycket viktigt att läraren är uppmärksam på detta föränderliga "rum" i rummet och är medveten om att alla är med och påverkar hur samspelet fungerar. Lärarens uppgift är att få alla att känna sig trygga och inkluderade i gruppen när de jobbar med Allsångerna. Då finns alla möjligheter till interaktion och samspel och det är detta som ligger till grund för all utveckling enligt det sociokulturella perspektivet.

Både de elever som helt frivilligt är med men också de som kan vara svåra att locka med i andra sammanhang, kan förutom att växa i samspel också växa i självförtroende när de väl har lärt sig sångerna, rörelserna, dansen eller vad det nu är och då kan klara av sin uppgift (Antal Lundström, 1996). Speciellt tydligt uttrycker läraren i särskoleklassen detta när hon berättar hur hon kan se en stark utveckling hos sina elever när de efter mycket träning klarar av att vara med eller känner sig trygga i en situation som förut var svår för dem.

Ewa JK kommer också med ett passande exempel när hon berättar om hur eleverna som är med på Öppet forum blir stolta när de klarar av att uppträda eller leda showen inför sina kamrater.

Användbarheten av Allsångerna kan man bl.a. hitta i rörelserna. Framför allt läraren i sårskoleklassen menar att rörelser till sångerna är av stor betydelse när det gäller att tydliggöra innehållet för eleverna. Rörelser är också viktiga som motorisk träning. Även samarbete och social samvaro kan tränas med hjälp av rörelser i samband med att man sjunger. Hon efterlyser mer rytmik och sånger man kan spela till på ett enkelt sätt. Den efterlysningen rimmar väl med den pedagogiska tanken på delaktighet. De ansvariga för valet av sånger har ett stort ansvar här.

Nyttan av rörelser uttrycker också andra respondenter. Till exempel handlar det om det jag skrev ovan om att våga delta lite grann; en elev som inte vågar sjunga kan ändå känna delaktighet med de andra genom att göra rörelserna till en sång. Rörelser kan för många också vara ett bra sätt att komma ihåg en text på.

Teorier som stöder vikten av att jobba med rörelser i samband med sång och musik kan vi hitta hos t.ex. Björkvold. Han talar i sin bok *Den musiska människan* (2005) om musiken ur ett helhetsperspektiv där det inte går att skilja på intryck, uttryck, kropp och själ, allt måste få finnas med på samma gång. Fantasin längtar efter att få uttrycka sig i skapande verksamhet enligt Vygotskij (1995).

Ett par av respondenterna uttrycker att de får en slags fortbildning genom att vara med i Allsångsprojektet. De lär sig sånger och arbetssätt som de har nytta av. De kan använda sångerna och aktiviteterna runt dessa i sin egen planering av undervisningen. Respondenterna menar att det är både kontakten med Kulturskolans personal på introduktionsträffen bl.a. och själva materialet med sångtexter och skiva som är användbara. Lilla Allsången i Angered fungerar på liknande sätt för förskolepersonalen enligt förskolechefen jag talade med. De får påfyllning av både material och arbetslust.

Ur ett sociokulturellt perspektiv är Allsången över huvud taget ett bra exempel på hur man genom att delta i en social praktik kan lära sig något. De som är med i projektet lär sig genom att delta (Carlgren, 1999). Detta gäller både barn och vuxna. Med hjälp av varandra kan man ta närmaste utvecklingszon i besittning (Vygotskij, 1995). Det kan t.ex. handla om att lära sig sånger och texter, rörelser eller att våga vara med i något nytt för elevernas del. Pedagogerna får detsamma men förhoppningsvis också påfyllning av arbetssätt som tillåter och bejakar lust och tillit.

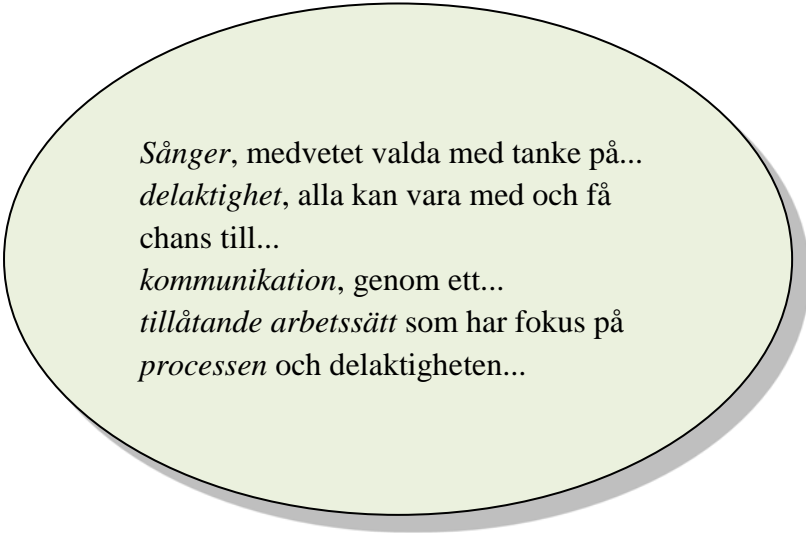
Allsången i Angered med sitt upplägg där Kulturskolans pedagoger arbetar med regelbunden musikhandledning i klasserna fungerar som en slags fortbildning, enligt dem jag pratade med där. Det går ut på att ge lärarna självförtroende att själva våga arbeta med musiken mera ”musiskt”, för att låna ett uttryck från Björkvold (2005).

Att respondenterna i Stenungsund bl.a. efterlyser fler pedagogträffar för utbyte av tips och idéer tyder på en önskan att ännu mer närma sig den pedagogiska tanken med Allsången. Alla ska få vara med och föra arbetet vidare. Här har de ansvariga för projektet stora möjligheter att visa på det arbets- och förhållningssätt som är förutsättningen för att Allsången ska fungera som bäst. Enligt den pedagogiska tanken. Se kapitel 3.1.1.

Eftersom Allsången i Stenungsund inte har den stora koppling till klasserna och verksamheten ute på skolorna som Allsången i Angered har är det extra viktigt att vara tydlig de gånger medverkande pedagoger och projektansvariga möts.

Risken med att de projektansvariga inte träffar deltagarna så ofta är att de medverkande pedagogerna flyttar sin fokus mot resultatet i stället för mot själva processen. Då riskerar flera av punkterna i den pedagogiska tanken med delaktighet och ett lekfullt förhållningssätt att falla. De är förutsättningar för varandra.

Det medvetna valet av sånger så att alla kan vara med ger förutsättningar för delaktighet och kommunikation. Likaså är ett tillåtande arbetssätt grunden för kommunikation och delaktighet för både barn och vuxna. Lust och mod att vara med och öva, hitta på, skapa till och runt sångerna blir en möjlighet. Då blir processen viktigare än själva resultatet.

*Sånger, medvetet valda med tanke på...
delaktighet, alla kan vara med och få
chans till...
kommunikation, genom ett...
tillåtande arbetssätt som har fokus på
processen och delaktigheten...*

(Uppsatsförfattarens förenkling av den pedagogiska tanken
bakom Allsången i kap. 3.1.1.)

Att Allsången i Angered innehåller även lokalproducerade sånger förenklar ju upplevelsen av delaktighet för alla medverkande. Men det är ingen nödvändighet. Naturligtvis är det en möjlighet till utveckling av Allsången även i Stenungsund! Då finns chansen till integration av fler ämnen och verksamheter i skolan. Framför allt mellan svenska och musik.

8.3 Allsången och Lgr11

Skolans undervisning ska vila på demokratisk grund och utgå ifrån varje elev och just de uttryckssätt och kunskaper hon har med sig (Lgr11, s.7-8).

Detta kommer väl till uttryck i projektet Allsången när alla elever får möjlighet att vara med och göra sångerna till "sina" med hjälp av egna idéer kring lekar, rörelser, uttryck m.m. De vågar uttrycka sig och använda musiken som kommunikationsmedel eftersom det tillåtande arbetssättet ger dem mod. Detta fungerar speciellt bra i Angered eftersom de projektansvariga pedagogerna kontinuerligt har undervisning kring Allsångerna i klasserna.

"Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att tillägna sig musik som uttrycksform och kommunikationsmedel" (Lgr11, s.101).

En respondent berättar att hon uppskattar Allsången eftersom projektet ger eleverna glädje och en möjlighet att uttrycka sig.

Ewa JK i Angered berättar om hur elever med bristfälliga kunskaper i det svenska språket ändå kan uttrycka sig och kommunicera med sångens och musikens hjälp. Genom själva arbetet med Allsångerna växer dessutom motivationen hos dessa elever att kunna kommunicera mera.

Respondenten som arbetar i särskoleklassen berättar om hur Allsångerna kan fungera som kommunikationsmedel för hennes elever. De har målmedvetet övat på sångerna med hjälp av lekar och rörelser vilket har lett till att eleverna är väl förberedda när det är dags för konsert. Kommunikationen mellan lärare och elev och mellan elev och elev har dessutom blivit till ett samtal *inom* eleven som gett upphov till nya tankar och sätt att hantera situationer.

Respondenterna i Stenungsund talar om hur de märkt att deras elever fått större lust att sjunga. Rösterna som instrument finns med i läroplanens centrala innehåll för musikundervisningen. Eleverna ska få möjlighet att utveckla sin sång och sin tro på att de kan (Lgr11, s.100; Lgrsär11, s.70). När eleverna övar sångerna tillsammans tränar de också samarbete och har dessutom ett mål för detta samarbete; att framföra sångerna på Allsångskonserten.

I läroplanens första kapitel om skolans värdegrund och uppdrag läser vi att skolan ska "främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse" (Lgr11 och Lgrsär11, s.7).

Ett par av respondenterna berättar hur de har använt sångtexterna som grund för samtal om känslor. Ett sådant gemensamt samtal kan fungera som en mötesplats där inlevelse och förståelse kan växa fram.

Hit kan man också koppla respondenternas tankar kring vilka sånger som de tycker fungerar bra. De önskar sånger med texter som eleverna kan relatera till och fördjupa sig i.

Textinnehåll som berör möjliggör samtal som kan ligga till grund för ökad förståelse.

Även läraren i en förskoleklass i Angered använder sig av Allsångstexterna som diskussionsunderlag i samband med värdegrundsarbetet, så tidigt som möjligt på höstterminen. De diskuterar innehållet i texten snart eleverna har lärt sig en ny sång.

Över huvud taget kan Allsången bidra till att främja elevernas förståelse för andra människor genom den pedagogiska tanken på delaktighet. Att alla får och kan vara med, både elever från grundskola och grundsärskola, och bidra till projektets utveckling eller helt enkelt medverka, ligger helt i linje med skolans värdegrund och uppdrag enligt läroplanen.

En respondent har använt Allsångsprojektet som ett medel att få eleverna att lyssna på olika sorters musik. Hon letade upp olika versioner av sångerna som ingick i Allsången. Detta stämmer väl överens med läroplanens syfte med musikundervisningen; att eleverna ska få möta olika genrer och utveckla förståelse för olika musikkulturer.

Samma syfte tillgodoses också när de som väljer ut Allsångerna (i både Angered och Stenungsund) är noga med att välja olika slags sånger och arrangemang. De plockar ur olika genrer men också från olika delar av världen.

Ett par respondenter har använt Allsångerna att måla till. Läraren i förskoleklassen har dramatiserat några av sångerna tillsammans med eleverna. De har även dansat till dem. Läraren i särskoleklassen använder sångerna till rytmikövningar eller att helt enkelt spela till. Förskolechefen i Angered som jag talade med berättar hur förskollärarna där använder sångerna på liknande sätt; barnen dansar och leker till dem t.ex.

Allt det här hittar man stöd för i läroplanen där det bl.a. står att det skapande arbetet ska vara en del av lärandet. Eleverna ska få uppleva känslor och stämningar genom t.ex. drama och rytmik (s.9-10). I det centrala innehållet hittar vi ”gestaltning av sånger och berättelser med ljud, rytmer och rörelser” (Lgr11, s.101; Lgrsär11, s.71).

Allsångsprojektet kan i högsta grad motiveras utifrån Läroplanen för grundskolan och grundsärskolan.

Tankarna i skolans värdegrund och uppdrag kopplas på ett naturligt sätt ihop med innehållet i kursplanen för musik om man arbetar med projektet utifrån den pedagogiska tanken att alla ska vara delaktiga.

9 Slutsats

Ett syfte med den här uppsatsen är att undersöka hur respondenterna använder sig av Allsångsprojektet i Stenungsund och hur detta kan knytas till teori.

Resultatet av intervjuundersökningen har visat på en stor bredd och variation, allt från att sjunga sångerna någon eller några gånger i veckan till att med hjälp av sångerna träna motorik eller turtagning. Respondenterna använder sig t.ex. av Allsången (stunderna då de sjunger tillsammans och tränar inför ett mål) för att bygga gemenskap i en klass eller på en skola. De använder sångstunder för att locka med barn i en gemenskap så de blir delaktiga. Allsångerna kan också ingå i lektionsplanering eller användas som rörelse- och bakgrundsmusik.

Ett annat syfte är att få svar på frågan om respondenterna tycker sig se några effekter av sitt och elevernas deltagande i Allsången. Här återkommer orden gemenskap och delaktighet när respondenterna talar om hur de upplever att projektet fungerar. En gemenskap växer fram mellan barnen som kan samma sånger och övar mot samma mål. Även elever som inte alltid är med i klassens arbete kan bli delaktiga genom perifert deltagande eller för att de helt enkelt blir nyfikna på ”något nytt” och vill vara med.

Ett annat tema som återkommer i svaren på den här frågan är utveckling. Speciellt läraren i särskoleklassen berättar om hur hon ser en utveckling hos eleverna när det gäller att klara av nya situationer t.ex. Respondenterna talar om hur den målinriktade sångövningen väcker lusten att sjunga. Elevernas lyhördhet för olika sorters musik utvecklas också.

Mitt tredje syfte är att undersöka om det finns stöd för respondenternas upplevelse av meningsfullhet och användbarhet i teorin och litteraturen jag valt.

Den här studien visar att Allsången är ett bra exempel på lärande genom deltagande i en social praktik. Enligt ett sociokulturellt perspektiv på lärande finns det alltid möjlighet till lärande och utveckling när vi möts och kommunicerar (Säljö, 2000; Carlgren, 1999). Respondenterna uttrycker att det finns stora möjligheter till lärande för både pedagoger och elever.

Upplevelsen av att sången och musiken i sig genererar glädje och gemenskap men också utveckling kan man hitta stöd för hos Antal Lundström (1996) och Jon-Roar Björkvold (2005). Den sistnämnde är mycket noga med att poängtera att det gäller musiken i sin musiska form, ur ett helhetsperspektiv. Winnicott menar att kulturella upplevelser har stora möjligheter att fungera som frizoner i tid och rum, uppmärksamheten går åt till att vara här och nu (1971). I de fall där respondenterna upplever att eleverna har fått nya tankar kring situationer och företeelser genom sitt deltagande i Allsången kan de stödja sig på t.ex. Säljö (2000). Han menar att både våra tankar och vårt sätt att agera beror på tidigare samspel med människor omkring oss.

De respondenter som använder sig av Allsångens möjligheter att uppmuntra till skapande och fantasi har stöd hos bl.a. Vygotskij som menar att fantasin är en medvetandeform som är nödvändig för oss människor när vi tolkar vår omvärld. Skapandet måste odlas i skolåldern

enligt Vygotskij (1995) och här kan Allsångsprojektet vara till stor nytta om man bygger det på den pedagogiska tanken från Angered.

I mina samtal med Ewa JK och hennes medarbetare i Angered tydliggjordes den pedagogiska tanken med Allsången där, vilket var det sista av mina syften. Sammanfattningen av den pedagogiska tanken finns i kapitel 3.1.1. En ytterligare förenkling finns på sidan 37. Att få en tydligare bild den pedagogiska tanken bakom Allsången i Angered har varit en viktig del av uppsatsskrivandet. Tillsammans med den teori och litteratur jag valt har den varit med och belyst respondenternas svar om Allsången i Stenungsund.

I Läroplan för grundskolan och grundsärskolan (Skolverket, 2011) finner man många punkter som stödjer ett projekt som Allsången. Sång finns med som centralt innehåll i musikundervisningen. Även de som använder sig av sångerna som inspiration och grund för gestaltning och rytmikövningar hittar stöd i Lgr11. När de elever som är med i projektet får möta sång och musik från olika delar av världen och från olika musikkulturer stämmer det med läroplanens skrivelse om hur musikämnet ska medverka till att utveckla förståelse. När Allsången fungerar i enlighet med den pedagogiska tanken om delaktighet passar den väl in i skolans värdegrund som den beskrivs i Läroplanen. Undervisningen ska utgå från varje elev och ta tillvara på hennes kunskaper och uttryckssätt.

Att respondenterna så tydligt lyfter fram gemenskap, delaktighet och utveckling när de beskriver arbetet med Allsången tolkar jag som att mitt val av perspektiv stämmer väl överens med uppsatsens innehåll. Det sociokulturella perspektivet på lärande framhåller ju utveckling och lärande som möjliga konsekvenser av alla möten.

Jag tycker att Allsången är ett bra exempel på ett integrerande projekt där det finns stora möjligheter för alla att delta och arbeta över flera gränser; åldrar (inom projektets målgrupp), ämnen och skolformer. Dessutom finns förutsättningar för ett fint samarbete mellan skolan och Kulturskolan.

En möjlighet till fortsatt undersökning i spåren av denna uppsats är att intervjua elever hur de upplever Allsången. Hur upplever de delaktigheten t.ex.? Det skulle vara intressant att få veta om det finns skillnader i upplevelser och försöka förstå vad de i så fall beror på.

Att intervjua personal på Kulturskolan och få en inblick i hur de i praktiken jobbar med att förmedla den pedagogiska tanken med Allsången till de som är med i projektet skulle också vara spännande. I samband med en sådan undersökning skulle det kanske gå att ta reda på vilka förutsättningar som är önskvärda på organisationsnivå för att kunna driva ett projekt som Allsången där tätare kontakt mellan grundskola och Kulturskola är möjlig.

Genom samtal med Ewa JK har jag fått veta att Allsångerna har betytt mycket för många i Angered. Det skulle vara intressant att ta reda på mer om detta.

När jag var med och startade Allsången i Stenungsund för ett antal år sedan hoppades jag förstås att pedagogerna som anmälde sig till projektet (och deras elever) skulle ha nytta och glädje av det. Jag blev ändå glatt överraskad av den stora variationsrikedomen i svaren på frågan om hur respondenterna använder sig av Allsången och vilka effekter de väljer att härleda till Allsången.

Min förhoppning är att Allsången i Stenungsund lever vidare och utvecklas som en god efterföljare av den fina Allsången i Angered, till glädje och nytta för många fler elever och pedagoger.

Jag vet att det finns efterföljare även på andra orter i Sverige.

Kanske kan den här uppsatsen inspirera till fler?

Litteraturlista

- Antal Lundström, Ilona. (1996). *Musikens gåva*. Uppsala: Konsultförlaget i Uppsala AB.
- Andrén, Maria. & Hane, Monica. (2001). *Den gemenskapande handlingen och andra bilder av skapande pedagogik*. Vänersborg: Västra Götalandsregionen/Klangfärg
- Björkvold, Jon-Roar. (2005). *Den musiska människan*. Vällingby: Runa förlag.
- Carlgren, Ingrid. (Red.). (1999). *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter. & Gilljam, Mikael. & Oscarsson, Henrik. & Wängnerud, Lena. (2007). *Metodpraktikan* (3e uppl.) Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Forssell, Anna. (Red.). (2005). *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber AB
- Hundeide, Karsten. (2003). Det intersubjektiva rummet. O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel och lärande (s. 143-166)*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar. & Brinkmann, Sverre. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2a uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, Gunilla (red.). (1999). *Vygotskij och skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundsärskolan 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Stukat, Staffan. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken; ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts (Bokförlaget Prisma).
- Tham, Amelie. (2008). *Den andra möjligheten – estetik och kultur i skolans lärande (s.7-26)*. Stockholm: Liber distribution.
- Vygotskij, Lev S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Welch, Graham F. (2005). Singing as communication. D. Miell, R. MacDonald, D. J. Hargreaves (Red.), *Musical communication* (s. 239-259). Oxford: Oxford University Press
- Winnicott, DW. (1971). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och Kultur.